

Na základě předpisů č. 100-103/1945 Sb., Dekretů presidenta republiky s platností od 27. října 1945, se v Československu začaly v širokém rozsahu znárodnovat podniky těžkého průmyslu, doly, hutě, banky a pojišťovny. Současně byla ohlášena pozemková reforma.

MOTIVAČNÍ OTÁZKY

Pro základní školy

Jak postihly poválečné a poúnorové zákony Jiřího Sternberga?

Jaké postavení měl po únoru 1948 na svém hradě?

Co udělal pro záchranu rodinného majetku před rozkradením komunisty a jaké to mělo důsledky?

Jaké byly další osudy hradu Český Šternberk?

Co dělal Zdeněk Sternberg v padesátých letech pro své přátele?

Čím se zabýval v průběhu povinné vojenské služby?

Co dělal po skončení vojenské služby?

Kdy a proč emigroval?

Doplňující otázky pro střední školy

Jaké byly osudy české šlechty po druhé světové válce?

Příběh Jiřího Douglase Sternberga

Panství Jiřího Douglase Sternberga (1888-1965) se začalo zmenšovat po r. 1948, z původních několika tisíc hektarů půdy mu nezůstalo nic. Vyvlastňovací listinou o zaboru a převedení majetku Sternbergů do vlastnictví státu se stal Jiří Sternberg z majitele panství nemajetným vyhnancem. Díky přímluvě předsedy místního národního výboru ale mohl setrvat na hradě Český Šternberk jako kastelán a průvodce.

Vedle svých průvodcovských povinností se Jiří Sternberg pustil také do inventarizace veškerých předmětů, které se na hradě nacházely. Věřil, že věci, které budou jednou zaevidované jako součást hradu, nebude tak snadné odcizit nebo převézt jinam, že je to lepší způsob než předměty schovat. A příliš se nezklamal. Pouze šperky a cenné předměty, které rodina považovala za rodinné dědictví získané generacemi svých předků, byly uschovány na půdě.

Jiří Sternberg v průběhu 50. let na hradě v Českém Šternberku stále pracoval, žila tu s ním jeho žena Kunhuta a mladší z jejich devíti dětí. V roce 1958 při opravě střechy byly dělníky nalezeny některé z ukrytých rodinných šperků. Státní bezpečnost provedla okamžitě důkladnou prohlídku a zabavila cokoli, co by mohlo mít nějakou cenu. Stejná prohlídka proběhla rovněž u Jiřího sestry Terezie Mensdorff-Pouilly, která žila se svým manželem Františkem v Podlesí nedaleko zámku Jemniště, kde bydleli do r. 1943.

Jiří Sternberg i Terezie Mensdorff-Pouilly byli obviněni z maření zákona o znárodnění a obohacení se na úkor pracujícího lidu. Hlavním smyslem obžaloby bylo ukázat, že z prodeje cenností a starožitností, ke kterému se údajně chystali, měli mít finanční prospěch. Hlavní soudní líčení se konalo 3. března 1959 u Lidového soudu ve Vlašimi a bylo veřejné. Obžaloba nepředvolala jediného svědka a k obhajobě obviněných soudce nepřihlédl. Jiří Sternberg byl odsouzen za trestný čin spekulace a trestný čin pletich proti zestátnění k trestu odnětí svobody v trvání 18 měsíců podmíněně s odkladem na 3 roky a Terezie Mensdorff-Pouilly byla odsouzena za trestný čin spekulace k odnětí svobody na 1 rok podmíněně s odkladem na 2 roky. Všechny zabavené předměty propadly státu, přičemž některé se „ztratily“ ještě před zahájením procesu.

Tento nedůstojný soudní spor měl ještě jeden následek, Jiřího Sternberga zbavili funkce kastelána, následně byl penzionován s měsíčním důchodem 321 Kčs, což byla částka, se kterou se při nejlepší vůli nedalo vyjít, a tak musely děti své rodiče podle vlastních možností podporovat. Rodina mohla alespoň nadále pobývat ve vyhrazených prostorách hradu. Jiří Sternberg zemřel v létě r. 1965.

Příběh Zdeňka Sternberga

Mezitím Jiřího nejstarší syn Zdeněk (*1923) studoval v Praze práva, a protože měl příležitost, pomáhal ilegálně převádět přes hranice ty, kteří měli obavy o svoji budoucnost v nově se rodícím totalitním režimu. Díky jeho pomoci se do západního Německa dostali i dva jeho mladší bratři Filip a Emanuel. Brzy ale začalo být toto dobrodružné podnikání příliš riskantní a v září 1950 se od svého známého Františka Schönborna dozvěděl, že na ministerstvu vnitra proti němu sbírají důkazy o tzv. protistátní činnosti. Zdeněk Sternberg okamžitě pochopil závažnost situace a rozhodl se ještě jednou využít převaděčské cesty na Západ, tentokrát pro sebe. Když se ale přijel rozloučit na Český Šternberk s rodiči, pochopil, jaký zármutek by jim způsobil, a rozhodl se zůstat. Hned další den navštívil známého důstojníka z ministerstva obrany, požádal ho, zda by mohl urychlit jeho nástup na vojnu, kterou měl díky studiu odloženou, a už za dva týdny nastupoval ke 2. dělostřeleckému pluku v Litoměřicích.

Po několikátýdenním základním výcviku byl jako třídní nepřítel a politicky nespolehlivý převelen k pomocnému technickému praporu (PTP) do Hrdlovky u Duchcova. Ztratil tedy právo bránit svou vlast se zbraní v ruce, zato ho čekala nejtěžší práce v uhelných dolech. V primitivních až nelidských podmínkách pracovalo u PTP po celém Československu několik desítek tisíc mužů. Jednalo se o kulaky čili bývalé soukromé sedláky, vysokoškolské studenty, kteří ztratili možnost dokončit svá studia, příbuzné emigrantů, intelektuály, příslušníky vyšších vrstev v době první republiky, továrníky nebo jen ty, kteří z různých důvodů nesouhlasili s režimem. Po několika měsících třísměnné práce v šachtě, která byla doplňovaná vojenským výcvikem a politickým školením a kterou kompenzovala jen jedna volná neděle v měsíci, byl Zdeněk Sternberg převelen k PTP v Karviné. Kasárna byla mnohem modernější a čistší, ale práce byla stejně těžká a stále byla doplňována snahou o socialistickou převýchovu, tedy výcvikem a školeními.

Před koncem dvouleté branné povinnosti byli příslušníci PTP zváni na pohovor, kde jim bylo nabízeno pokračování práce v dole. Pod tíhou nátlaku a také s vědomím, že jinou práci bude shánět jen těžko, zůstal Zdeněk Sternberg v Karviné jako civilní zaměstnanec ještě tři roky. Po návratu do Prahy doufal, že s výborným pracovním vysvědčením z dolů bude jednoduché sehnat práci, ale nadšení kádrového pracovníka z uchazečovy znalosti němčiny vždy vymizelo, když prozradil svoje jméno. Pochopil, že coby potomek starého šlechtického rodu solidní místo v kanceláři nikdy nedostane. Při oslavě konce roku 1955 se náhodou seznámil s předsedou hereckých odborů karlínského Hudebního divadla, který mu nabídl místo jevištního technika. Těžká a špatně placená práce byla lepší než obvinění z příživnictví a případné vězení. Zdeněk Sternberg zůstal v Karlíně 12 let, během kterých se z posledního kulisáka vypracoval na pozici zástupce jevištního mistra. Po příchodu armád Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 emigroval s manželkou a synem do Rakouska.

Pan Zdeněk Sternberg vzpomíná na svou službu u PTP

Zrovna se chýlil podzim, bylo to někdy v září. Dostal jsem skutečně svolávací lístek, ostříhán na dva milimetry, jak byl tehdy předpis. Prvního října jsem narukoval k druhému „dělostřeleckému“ pluku do Litoměřic, kde jsem byl, nevím už přesně, asi tři týdny nebo měsíc jako normální voják v prezenční službě. Pak mě a řadu dalších vybrali a poslali do těch známých pomocných táborů technických prací, PTP. Takže jsem už někdy v listopadu nastoupil v Hrdlovce u Duchcova do útvaru PTP na důl, který se už tehdy jmenoval prezident Gottwald. Předtím se jmenoval Důl Alexandr. Tam jsme pracovali. Ranní, odpolední, noční směny se střídaly. Pamatuji se, že dole pod zemí se to dalo poměrně vydržet, ale pak jsem byl přeložen na povrch na plnění vagónů pod třídírnou. To byla příšerná dřina. To si člověk nemohl určit tempo práce. Z třídírny se sypal mour, který se shromažďoval v rezervoáru, a když to bylo plné, protože ten dole pomalu dělal, tak se zastavila třídírna a těžní věž a byl z toho šílený malér. To byla práce! Vzpomínám si, že to bylo nejhorší. Za šichtu jsem naplnil asi osm vagónů, které se musely urovnávat a musela se dodržovat přesně váha, kolik tun tam smělo být. To bylo napsané křídou na vagón. Pak se ten vagón musel odtlačit tzv. šíbrem až na váhu a tam bylo buďto moc, nebo málo. Takže se muselo na střechu té váhy a buďto z toho přiložit, anebo shodit dolů. Mezitím už se tam naplňoval ten rezervoár, tak zpátky pro další prázdný vagón, zatlačit, vylézt nahoru. A tak to šlo osm hodin. Člověk byl téměř mrtvý, když to skončilo.

Pak prvního května nebo koncem dubna byl denní rozkaz všechno zabalit a pěšky do Duchcova na nádraží. My jsme nevěděli, co se děje. Tam stál dlouhý vlak, samé dobytčí vagóny, tzv. hytláky. Nastoupit, do každého vagónu patnáct mužů. Zavřeli dveře. Na zemi byla sláma. Po nějaké době se to rozjelo. Nevěděli jsme, kam se jede, vůbec nic. Bylo tam takové okénko, ovšem výše než člověk dohlédl nebo mohl vykuknout ven, když stál. Musel na dřevěné kufry, jak byly tehdy ty tzv. vojenské kufry. Tak jsme se dívali, kam to jede. Občas to někde zastavilo.

To jsme pak stáli třeba tři, čtyři, pět hodin na nějakém seřazovacím nádraží. Pak nám tam dali stravu. Pamatuji se, že každý dostal konzervu se sardinkama, ale nic k tomu. Teď se to otevřelo, každý snědl celou konzervu. Efekt si dovedete představit, co se dělo. A my jsme nemohli ven, takže kapesními noži se vyhloubil do podlahové fošny otvor, abychom měli improvizovanou toaletu. Cesta z Duchcova do Karviné, kde jsme nakonec skončili, trvala asi dva a půl dne. Tam jsme vystoupili 1. května ráno v pět nebo šest hodin, koukali a cítili ten typický zápach z těch koksoven. Tak jsme zjišťovali, kde to jsme. A přišel rozkaz do kasáren a hned se převléct do vycház-

Horník - časté zaměstnání bývalých příslušníků PTP

kových uniforem a jít slavit První květen a na povel křičet: „Ať žije 1. máj, ať žije KSČ!“ Potom, když jsme to odkřičeli, nás odvedli na tři šachty, protože nás bylo celkem tak osm set, na Velkodůl československé armády, závod Františka. To byl ten můj. Tam na dvoře rozestupy a tam chodili „štajgři“ a vybírali podle konstituce, jak se zdálo, tak toho si vzali, jako na otročím trhu ve Spojených státech v 19. století, přibližně. Mě vybrali na noční směnu. Dostali jsme takové známky z plechu na důlní lampy. Ranní směna byla kroužek, odpolední směna byl čtverec a noční byl trojúhelník. To se v lampárně za to vyfasovala lampa. Takže hned druhý den jsem fáral. Ovšem tam byly úplně jiné podmínky. V tom hnědém uhlí na severu Čech bylo velké vedro. Tam to všude hoří, ne plamenem, ale žhne to. Dole je šílené teplo. Zatímco tam byla teplota normální, ale zase příšerná prašnost. A také to dolování bylo v Karvině trošku méně moderní. To bylo ještě tradiční, skoro všechno ručně. Samozřejmě zase jsem si musel pomalu zvykat na ty situace. Sloje byly sto osmdesát maximálně, nahoře kámen, dole kámen, až šedesát centimetrů. Taky jsem tam chvíli dělal. To byly sloje, kde se lezlo po bříše takových dvacet třicet metrů až na pracovní místo. Pak se na bříše s tou sbíječkou mlátilo do stěny. To byl tzv. hajer, jak tomu říkali, a „folovač“ vedle něj měl malou lopatku a zase vleže vykutané házel na dopravní pancíř. Tam jsem taky dlouho nebyl, byl jsem pak odvelen také na povrch. Dělal jsem v třídírně. To byla taky práce, na které si ani nemůžete téměř odskočit na stranu, musíte tam být, protože se to točí a jede to. Každý hmat, pořád to samé. Dělal jsem tam dost dlouho a pak jsem jeden čas dělal u narážečů u šachty. Byl jsem tam jako „pétépák“ dva roky a tři měsíce. Pak mě tam začali, nejenom mě, ale mnoho jiných, dost intenzívně nutit podepsat závazek. Dokonce tam byli nějací estébáci, kteří mně při tom přesvědčovacím aktu říkali: „My na Vás ledacos víme. Tak by bylo z Vaší strany rozumné, kdybyste nedělal potíže.“ Takže já jsem pak podepsal další tři roky. Dělal jsem tam pak do roku 1955. Takže od 1. října 1950 do prosince 1955.

Pan Sternberg vzpomíná na emigraci svých bratrů

To začalo tím, že odešli moji bratři. Chodil jsem v Praze do holičství. Jmenovalo se to Ferkl a Mandl. Zvláštní jména, v Panské ulici. Velice známé holičství ještě z první republiky. Bylo tam asi osm holičů a chodila tam řada mých známých. Obvykle se tam člověk potkal s někým, koho jinde neviděl. Byl tam jeden holič, který se jmenoval Matějka. K tomu jsem pravidelně chodil. Ten měl za manželku sudetskou Němku, která pocházela od Tachova. Ta měla tři bratry, z nichž dva byli odsunuti a ten třetí měl zase Češku. Bylo to smíšené manželství, takže směl zůstat. Bydleli někde na kraji lesa blízko hranic. Ti bratři chodili v noci tak dvakrát týdně z Bavorska zpátky. Znali tam každý strom a za peníze převáděli lidi. To jsem se dozvěděl od Matějky. Tou cestou odešli moji bratři a pak řada, čtrnáct patnáct dalších osob z mého kruhu známostí.

Pan Sternberg hovoří o svém otci v roli kastelána na vlastním hradě

Prostě přijela komise z Prahy, která měla oficiálně provést konfiskaci majetku. Nahoře asi sedm lidí z různých ministerstev, zemědělství, kultury atd., a pak nějací straničtí funkcionáři z okresu, místní předseda KSČ Českého Šternberka, můj otec a já. Ze zvědavosti jsem stál v pozadí, abych poslouchal, co se bude dít. Ten předseda tam předně přečetl vyvlastňovací výměr. Pak se přihlásil místní předseda a začal tam tím vesnickým jednoduchým způsobem říkat, že ten hrabě je hodný člověk, a kdyby on ty věci tady neshromáždil, tak nemáme co znárodňovat a že by ho tady hned měli udělat kastelánem, protože on to všechno zná. Ty hned na něj vylítli: „Co si myslíš, soudruhu, my jsme ve fázi zostřeného třídního boje a takovéhle nesmysly tady chceš na nás!“ A on: „No ne, vy vždycky říkáte vůle lidu a já tady zastupuju vůli lidu. Chci to za naše občany!“ Oni nakonec poslali otce a mě za dveře, což bylo také kuriózum, protože jsme byli ve vlastním bytě. Chvíli se radili a pak nás pustili dovnitř. Zeptali se otce, jestli by byl ochotný převzít funkci kastelána na hradě v Českém Šternberku. Otec řekl, že jo. Dopoledne byl majitel a odpoledne státní správce. Od té doby tady dělal kastelána, asi deset let. Což bylo požehnání boží, protože v té době se nejvíce rozkrádaly majetky na těch objektech, protože než byly inventární soupisy, tak věci často mizely. Tady se nic neukradlo. Otec tady zůstal a prováděl turisty. To nebyl ještě takový zájem, jako je to teď. A bída hrozná. Pamatuji se, když matka neměla vůbec nic, děti už většinou byly porůznu zaměstnané. Samozřejmě nikdo z mých sourozenců nemohl na střední školu. To bylo všechno vyloučené. Když pak otec šel do důchodu někdy v roce šedesát nebo šedesát dva, tak jeho důchod byl 321 korun měsíčně. To měl on a moje matka dohromady.

Jiří Sternberg v roli průvodce po vlastním hradě

Osudy šlechticů v Československu po 2. světové válce

Po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku samostatné Československé republiky se dosavadní pozice šlechty jako společenské vrstvy změnila. Ještě na konci roku 1918 byl přijat zákon č. 61 o zrušení šlechtictví, řádů a titulů. Šlechtic tak napříště mohli oficiálně užívat pouze své rodné jméno (nikoliv přídomky, které by na šlechtictví odkazovaly – kupříkladu kníže, hrabě, svobodný pán apod.). Další normou, která život někdejší šlechty v Československu ovlivnila, byla pozemková reforma, neboť šlechtické rody patřily k největším držitelům půdy.

Identita šlechty v podmínkách nástupnických států po rozpadech mnohonárodnostních monarchií zažívala otřesy. Byla kosmopolitní vrstvou, jejíž loajalita vůči státu se odvozovala více z teritoriální než národnostní báze. V období první ČSR používala většina šlechtických rodin jako první jazyk němčinu. Na konci 30. let, v době počínající geopolitické expanze nacistického Německa a těsně před uzavřením Mnichovské dohody, se pročeskoslovensky smýšlející šlechtické rodiny rozhodly otevřeně deklarovat své znepokojení z hrozby odtržení pohraničních oblastí Československa s převažujícím obyvatelstvem německé národnosti. Tuto deklaraci loajalitu odevzdali zástupci šlechtických rodin při audienci u prezidenta Beneše dne 17. září 1938. Další audienci, která měla manifestovat oddanost prezidentovi republiky, se na Pražském hradě uskutečnila koncem ledna roku 1939 (to už byl prezidentem Emil Hácha). Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava šlechta, která se hlásila k německé národnosti (společně s tzv. Starorakušany), obdržela říšské státní občanství. Na další zástupce šlechtických rodů byl činěn nátlak, aby se k tomuto občanství přihlásili. Tato atmosféra vyústila v další deklaraci loajalitu, která byla Háchovi předána v říjnu 1939. Zároveň byla roku 1939 obnovena vládním nařízením privilegia, jež rušil zákon č. 61 z roku 1918. Po nástupu Reinharda Hendricha na post zatupujícího říšského protektora docházelo k nuceným záborům půdního fondu, který dosud vlastnily rodiny, jež deklarovaly loajalitu prezidentům Benešovi a Háchovi.

Obnovení ČSR přineslo posílení víry v principy socialistické společnosti. Ve strategických

odvětvích se znárodněovalo, docházelo k dalším rozsáhlým přesunům ve vlastnictví půdy a její parcelaci. V roce 1947 byl přijat zákon č. 143/1947 (nazývaný také jako tzv. Lex Schwarzenberg), který umožnil převod většiny majetku hlubocké větve rodu Schwarzenbergů na zemi Českou. Proti šlechtě se užívalo

propagandistické rétoriky a únor roku 1948 pochopitelně celou situaci dále zhoršil. Šlechtictví se stalo nepatřičným pojmem, symbolem starých pořádků. Šlechtickým rodinám byl zabavován zbylý majetek a ti, kteří neodešli do exilu, se stali terčem perzekuce nové moci. Sloužili u PTP, vykonávali nekvalifikovaná zaměstnání a jejich kdysi výstavní sídla, pokud nepatřila k turisticky navštěvovaným, po desetiletí chátrala.

ZŠ DIVIŠOV

